

Eva Semotanová

TŘI DĚJEPISNÉ MAPY ALEŠE PAŘÍZKA Z KONCE 18. STOLETÍ

1. Školní dějepisná kartografie

V moderní pedagogické činnosti je práce s dějepisnými (historickými) mapami a atlasy zcela běžná. Nejruznější dějepisné atlasy, nástěnné a příruční mapy s dějepisným obsahem určené žákům základních i středních škol a z nedostatku jiných dějepisných kartografických děl také široké laické veřejnosti jsou zpracovány počítačovou technikou a kromě dějepisných map obsahují množství vyobrazení, grafů, kartogramů a textů. S prvními školními dějepisnými mapami a atlasy, vydanými ve Francii koncem 18. století a počátkem 19. století,¹⁾ mají společný již jen tematický obsah – dějiny světa nebo jednotlivých zemí – a účel, jímž je zpracování vhodné dějepisné učební pomůcky. Evropská školní dějepisná kartografická tvorba doznala během dvou století zásadních změn. V jejích začátcích, zejména v průběhu 19. století, se o to zasadil mimo jiné rychlý rozvoj mapové produkce významných německých nakladatelství Justuse Perthese v Gotě a Carla Flemminga v Glogau. Jejich díla

¹⁾ Např. R. [?] BONNE – Grenet [abé], Atlas portatif à l'usage des collèges, pour servir à l'intelligence des auteurs classiques, Paris, kolem 1790, nebo A. le SAGE [Emmanuel de Las Cases], Atlas historique, généalogique, chronologique et géographique, Paris 1802-1804.

byla užívána a přepracována v různých evropských zemích včetně rakouské monarchie.

V České republice jsou kořeny a tradice školní dějepisné kartografické tvorby spjaty se jménem Václava Merklase. Podle zahraničního vzoru *Schulatlases der alten Welt* z Perthesova nakladatelství vydal Merklas roku 1850 soubor deseti jednotlivých map s titulem *Atlas starého světa*. Pod stejným názvem vyšly tyto mapy roku 1853 u Karla Andrého v Praze.²⁾ O to překvapivější je zjištění, že již koncem 18. století, podobně jako ve Francii, vznikly v Českých zemích tři zajímavé mapy, určené s největší pravděpodobností učitelům a jejich žákům pro výuku dějepisu. Přestože byly sestaveny v jazykové verzi německé, náleží autorsky k domácímu prostředí a nesou výrazné znaky samostatné kartografické tvorby bez přímé vazby na cizí podněty a vzory. Jejich autorem je Aleš Pařízek, pedagog, spisovatel, hudebník a malíř, kněz, člen dominikánského řádu a především stoupenec osvícenství a josefinských idejí.

2. Aleš Pařízek, duchovní, pedagog, spisovatel, skladatel, malíř a kartograf

Aleš (Alex, Alexis, Alexius) Pařízek, řádovým jménem Vincenc (15. 11. 1748 Praha – 15. 4. 1822 Praha) pocházel z rodiny krejčovského mistra. V dětských letech byl choralistou v dominikánském klášteře, vystudoval gymnázium a po roce 1764 filozofii. Roku 1765 vstoupil do dominikánského řádu a noviciát absolvoval ve Znojmě. V Brně a Praze se v letech 1768-1772 věnoval teologii a později získal v tomto oboru doktorát. Roku 1772 byl vysvěcen na kněze, v roce 1775 působil jako katecheta na řádové škole v Jablonném (v Podještědí) a poté při betlémské farní škole v Praze. V témž roce se stal v Praze kazatelem u sv. Jiljí.³⁾

Pařízek se intenzivně zajímal o pedagogickou činnost. Přihlásil se do učitelského kurzu na tzv. normální škole, kde se seznámil s novými pedagogickými metodami rakouského osvícenského školství. Od roku 1780 působil na malo-

²⁾ Z dalších prací např. Atlas zur alten Geschichte, Praha, Bedřich Tempský, poč. 60. let 19. století; Jan LEPAR, Politický atlas k všeobecným dějinám středního a nového věku, Praha 1869; Ludvík MUCHA, České historické atlasy, Sborník Československé společnosti zeměpisné 66, 1961, s. 239-245.

³⁾ Životopisné údaje zejména Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich... von Dr. Constant von Wurzbach. 21. Theil, Wien 1870, s. 314-316; Gottfried Johann DLABAČ, Allgemeine historisches Künstler Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien, I. Bd., Prag 1815, s. 426-427; V. KRYŠPÍN, A.V.P. Studie životopisná, Paedagogium 1882, s. 246, 300; Lexikon české literatury 3, svazek II P-Ř (Opelík, Jiří a kol.), Praha 2000, s. 793-795; Ottův slovník naučný 19, Praha 1902, s. 229.

stranské německé normální škole, založené Ferdinandem Kindermannem,⁴⁾ s nímž úzce spolupracoval. Vyučoval zde přírodopis, dějepis a kaligrafii a roku 1783 se stal ředitelem hlavní školy v Klatovech. V roce 1790 se vrátil do Prahy, kde byl na normální škole⁵⁾ až do své smrti 1822 ředitelem. Během své pedagogické praxe zastával řadu významných funkcí jako člen dvorské studijní komise, děkan teologické fakulty, litoměřický kanovník, notář budějovického biskupství aj.

Kromě pedagogické činnosti se věnoval literatuře, komponoval,⁶⁾ zabýval se numismatikou, maloval a kreslil.⁷⁾ Korigoval české knihy při tiskárně normální školy a stal se vydavatelem prvního pedagogického časopisu *Der Schulfreund Böhmens*, který v letech 1816-1821 redigoval. Kolem roku 1790 se jeho jméno objevilo mezi členy neoficiálního vlasteneckého sdružení pro sepsání česko-německého slovníku, k českým obrozeneckým aktivitám se však stavěl údajně poměrně vlažně a byl za to kritizován např. Josefem Jungmannem nebo Františkem Martinem Pelclem.⁸⁾ Přesto si uvědomoval potřebu češtiny ve výuce a zejména po roce 1816⁹⁾ usiloval o její prosazení do škol.

⁴⁾ Ferdinand Kindermann, duchovní a od roku 1790 litoměřický biskup, byl roku 1774 pověřen organizací českého základního školství. Usiloval o orientaci výuky na přípravu k praktickému životu a v Praze na Malé Straně založil „normální školu,“ jejíž uspořádání se stalo vzorem pro další školy tohoto typu v Českých zemích. Kládł značný důraz na výuku dějepisu. Josef HANZAL, Ferdinand Kindermann von Schulstein, Kostelní Vydří 1998, s. 14-17; srv. Eduard WINTER, Ferdinand Kindermann Ritter von Schulstein, der Organisator der Volksschule und Volkswohlfahrt Böhmens. Ein Lebensbild, Augsburg 1926.

⁵⁾ „Rektor der Prager Altstädter Normalschule“ uvádí Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder (Ferdinand SEIBT – Hans LEMBERG – Helmut SLAPNICKA), Bd. III, München 2000, s. 136, zatímco Ottův slovník naučný (jako pozn. 3), s. 229 zmiňuje, že Pařízek byl povolán Kindermannem za „ředitele vzorné školy malostranské, na níž působil úspěšně až do své smrti.“

⁶⁾ Složil dvě velké mše a dvě menší, jednu symfonii a řadu drobnějších skladeb. G. J. DLABAČ, Allgemeine (jako pozn. 3), s. 427.

⁷⁾ Pařízkovy kresby, např. pohled na zámek Bečváry, Klenovou, Kunětickou Horu aj., se staly předlohou pro rytiny předních mědirytců počátku 19. století. Srv. G. J. DLABAČ, Allgemeine (jako pozn. 3), s. 427.

⁸⁾ Lexikon české literatury (jako pozn. 3), s. 793; Ottův slovník naučný (jako pozn. 3), s. 229. Josef Hanzal se naopak domníval, že spolu s Ignácem Böhmem se Pařízek výrazně zasloužil o vyučování v českém jazyce (např. na hlavní škole v Klatovech učil česky a napsal několik českých učebnic a knih). J. HANZAL, Ferdinand Kindermann von Schulstein (jako pozn. 4), s. 66.

⁹⁾ 23. 8. 1816 byl vydán dekret dvorské studijní komise o rozšíření práv češtiny ve školství (čeština se měla stát vyučovacím jazykem na gymnáziích v národnostně českých a smíšených

Jako autor řady pedagogických spisů v češtině i němčině (učebnice, metodické pomůcky, popularizační spisy apod.) přispěl výrazně k realizaci školské reformy Marie Terezie roku 1775. V jeho pracích,¹⁰ stejně tak jako v mnoha jiných dílech Pařízkových vrstevníků (např. Otty Steinbacha z Kranichsteina) se již objevují kromě výkladu politických dějin také poznámky k dějinám hospodářství, literatury, výtvarného umění a kultury, věd, náboženství, mravů a zvyků. Pařízek zdůrazňoval, že občan státu by se měl dozvědět z dějin, kterými změnami dospěl národ ke stavu, v němž se právě nachází. Soudil, že dějiny nejsou jen dějinami panovníků a válek, ale i dějinami lidí, kteří tělesně a duševně pracují. Proto se ve svém výkladu dějin zabýval nejen přehledem politického vývoje, ale také problematikou, blízkou zájmovým skupinám, jimž byly jeho práce věnovány – měšťanstvu, školní mládeži nebo venkovskému obyvatelstvu.¹¹

Méně známá je Pařízkova kartografická tvorba. Navrhl a nakreslil dějepisné mapy Čech a světa, zobrazující jednoduchými obrázkovými značkami významné památky či události z historie české země, evropského kontinentu a dalších zemí Středomoří. K tištěné mapě Čech existuje rukopisná předloha, mapa světa je známa zatím jen v tištěném exempláři. Celkem se dochovaly tři Pařízkovy dějepisné mapy, rukopisná a tištěná mapa Čech a tištěná mapa světa. Není vyloučeno, že se může rukopisná předloha mapy světa v některých mapových sbírkách ještě objevit. Obě tištěné mapy, Čech a světa, se vyskytují samostatně jako jednotlivé listy i vevázané jako přílohy do Pařízkových dějepisných prací *Versuch einer Geschichte Böhmens für den Bürger* (Prag 1781, vložena mapa Čech) a *Versuch einer kurzgefassten Weltgeschichte für Kinder* (Prag 1782, vložena mapa světa).

3. Pařízkova rukopisná dějepisná mapa Čech

Rukopisný návrh tištěné mapy Čech je uložen v Mapové sbírce univerzity Karlovy¹² a není autorizován. V souvislosti s tištěným exemplářem, kde se uvádí *P. Alex.*

městech), dalším dekretem z 16.2. 1821 však byla ustanovení dekretu z roku 1816 v podstatě anulována.

¹⁰ Např. *Versuch einer Geschichte Böhmens für den Bürger*, Prag 1781; *Versuch einer kurzgefassten Weltgeschichte für Kinder*, Prag 1782; *Kurzgefasste Naturgeschichte Böhmens zum Gebrauche der Jugend*, Prag 1784.

¹¹ František KUTTANAR, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví I*, Praha 1973, s. 117; František KUTTANAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997, s. 167.

¹² Mapová sbírka Univerzity Karlovy v Praze, sign. 93 a D 1.

Parzizek inv: et del.; lze Pařízkovo autorství rukopisné předlohy předpokládat. Název mapy „*Charte und Beschreibung von Böhmen*“¹³ autor umístil na revers mapy, mapu nakreslil hnědým inkoustem a některé značky koloroval. Viditelná je pomocná síť, slabě podkreslená obyčejnou tužkou. Velikost zobrazeného území a jeho rozsah je totožný s tištěnou mapou, obsah obou map se však dosti výrazně liší v počtu a výběru znázorněných lokalit a použitých mapových značek (viz dále). Až na výjimky je zřejmé, že mapu zpracoval zručný kreslíř. Zakreslil zemské a krajské hranice tečkovanou čarou, za zemskými hranicemi se nachází město Žitava (*Zittau*), Drážďany (bez popisu) a Kladsko (*Glatz*).

Schematicky Pařízek naznačil reliéf stínovanými kopečky v prostoru Lužických a Jizerských hor, Krkonoš, Krušných hor a Šumavy a rovněž schematicky a velmi řídko zelen jako kompaktní poleší nebo jednotlivými stromy, jehličnatými a listnatými. Jménem je označena jen Milešovka. Z vodních toků jsou na mapě řeky Labe (*Elbe Fl.*), Vltava (*Moldau fl.*), Jizera (nepojmenována), Ohře (*Eger fl.*), Malše (nepojmenována), Lužnice s Nežárkou (nepojmenovány), Sázava (*Sazava fl.*), Otava s přítoky Volyňkou a Ostružnou (oba toky bez názvu), Berounka (*Beraun fl.*), Úhlava, Radbuza a Mže (všechny tři řeky bez názvu). V třeboňské rybníční oblasti je zakresleno sedm rybníků. Z jejich polohy a tvaru lze soudit, že by se pravděpodobně mohlo jednat o rybníky (ve směru z jihu) Hejtmán, Staňkovský rybník, Starý Hospodář, Opatovický rybník, Svět, Rožmberk, Velký Tisý a Kaclířov nebo Dvořiště.

Osídlení autor vyjádřil třemi druhy značek, významná města (Praha, Drážďany, Kladsko, Žitava) a krajská města jsou znázorněna opevněným půdorysem v podobě kvítku s šesti lístky, ostatní lokality třemi vízkami (běžné pro označení městeček) a jednou vízkou (běžné pro ves s kostelem). Čechy jsou rozděleny na dvanáct nepojmenovaných krajů (stav k létům 1714-1751). Na rozdíl od rukopisné mapy reflektuje tištěná verze členění na šestnáct regionů, resp. dvanáct krajů se čtyřmi podíly (srv. dále).

Vysvětlivky na mapě chybí. Z obrázků resp. symbolických mapových značek v ploše listu je možné pokusit se zjistit, jaký obsah Aleš Pařízek značkám přiřkl. V některých případech však bohužel půjde jen o odhad pravděpodobného významu značek. Jednotlivé lokality se značkami jsou na mapě rozmístěny nerovnoměrně, nejvíce jsou zaplněny severozápadní a střední Čechy, méně východní a jihovýchodní Čechy, nejméně jihozápadní Čechy. Z jakých důvodů autor nepokryl vyváženě značkami celý mapový list není známo. Je možné, že návrh mapy zůstal nedokončen a snad sám Pařízek nebo rytec mapy Ondřej Niederhofer později rytinu listu

¹³ Srv. František ROUBÍK, *Soupis map českých zemí I*, Praha 1951-1952, s. 109, č. 196. Rozměry mapy: výška 370 mm, šířka 450 mm, bez měřítka [cca 1:1 000 000].

výrazně upravil. Značky pro těžbu a zpracování nerostných aj. surovin a také značky pro osídlení odpovídají standardním mapovým značkám, užívaným na mapách z 18. století, ostatní značky vytvořil autor. Některé značky jsou nečitelné.

Na rukopisné mapě jsou zakresleny mapovými značkami následující údaje (tučně zvýrazněny lokality, které zůstaly i na tištěné mapě):

Prag

(Bechyňský kraj):

- charakteristika kraje: jihočeské rybníční hospodářství
- lokality:

Altwoschitz (Stará Vožice): těžba stříbra

Budweis (České Budějovice)

Gutwasser (Dobrá Voda): poutní místo, zakresleno nesprávně severoseverozápadně od Českých Budějovic

Jungwoschitz (Mladá Vožice): těžba stříbra

Pilgram (Pelhřimov): v okolí hustý les

Ratiboržitz (Ratibořské Hory): těžba stříbra

Rudolphstadt (Rudolfov): těžba stříbra

Tabor (Tábor): v okolí výroba sody

Tein (Týn nad Vltavou)

(Berounský kraj):

- charakteristika kraje: vyobrazení stromů a vysoké zvěře, symbol lovu a lesního hospodářství

Beraun (Beroun): pěstování zeleniny?

Carlstein (Karlštejn): hrad

Dobrzichowitz (Dobřichovice): ?

Hořowitz (Hořovice): v blízkosti osamělý kostel (může jít o kostel sv. Jiljí na okraji města)

Krasnahora (Krásná Hora nad Vltavou): umístěna nesprávně na levém břehu Vltavy

Niespurg (Nižbor): těžba železné rudy

Przibram (Příbram): těžba stříbra a olova

Svata (Svatá?): o samotě stojící kostel; poloha jižně od Nižboru nasvědčuje, že by se jednalo o starou železářskou ves Svatá, u níž však nebyl kostel

Zbirow (Zbiroh): těžba železné rudy

(Boleslavský kraj):

- charakteristika kraje: prsten, symbol šperkařství (granáty a polodrahokamy) na Turnovsku, lán obilí – obilnářství; domácí zvířata – pastevectví

Altbunzlau (Stará Boleslav)

Junbunzlau (Mladá Boleslav)

Mělnik (Mělník): vinice

Lissa (Lysá nad Labem)

(Čáslavský kraj):

- charakteristika kraje: obilnářství; zelinářství; lesní hospodářství

Czaslau (Čáslav)

Hammerstadt (Hamry): těžba železné rudy

Ledetsch (Ledeč nad Sázavou): těžba stříbra

Kuttenberg (Kutná Hora): těžba stříbra

Teutschbrod (Německý Brod): těžba stříbra

(Chrudimský kraj):

- charakteristika kraje: vyobrazení koní, symbol tradice kladrubského hřebčína, založeného po polovině 16. století; obilnářství

Chrudim (Chrudim): výroba síry, těžba kamence?

Pardibitz (Pardubice):

(Kouřimský kraj):

- charakteristika kraje: zelinářství; lesní hospodářství

Brandeis (Brandýs nad Labem): výroba sody a těžba kamence

Eule (Jílové): těžba zlata

Kaurzim (Kouřim): výroba sody

Kolin (Kolín)

(Bydžovský a Hradecký kraj):

- charakteristika kraje: obilnářství; chov bažantů (bažantnice, zejména na Chlumecku)

Königgratz (Hradec Králové)

Nachod (Náchod): poblíž nezřetelný obrázek (soukenická manufaktura v Broumově?)

Podiebrad (Poděbrady)

(Litoměřický kraj):

- charakteristika kraje: obilnářství; pastevectví; chmelařství; rybářství

Aussig (Ústí nad Labem)

Bilin (Bílina): prameny minerální vody (kyselky) a lázně

Dlaschkowitz (Dlažkovice)

Kraupen (Krupka): těžba cínu

Leipe (Česká Lípa)

Leitmeritz (Litoměřice)

Libshausen (Libčevos)

Milleschau (Milešovka)

Töplitz (Teplice): lázně

Zinnwald (Cínovec): těžba cínu

(Klatovský a Plzeňský kraj):

- charakteristika kraje: lesní hospodářství – vysoká a černá zvěř; pálení dřevěného uhlí

Mies (Stříbro): těžba olova

Pilsen (Plzeň)

Klattau (Klatovy)

Wossek (Osek)

(Prácheňský kraj):

- charakteristika kraje: naleziště perlorodek, rybářství

Pisek (Písek): poblíž rýžování zlata

Schüttenhofen (Sušice): poblíž rýžování zlata

(Rakovnický kraj):

- charakteristika kraje: obilnářství

Koschirz (Košíře)

Rakonitz (Rakovník)

Schlan (Slaný): pivovarnictví

Tuchoměřicz (Tuchoměřice)

(Loketský kraj a Žatecký kraj):

- charakteristika kraje: chmelařství

Altsattel (Staré Sedlo): výroba síry

Bleystadt (Oloví): těžba olova

Brix (Most)

Caaden (Kadaň)

Carlsbad (Karlovy Vary): lázně a obchod minerální vodou

Catharinberg (Hora Svaté Kateřiny): těžba mědi

Commutau (Chomutov): papírna? (v místě manufaktura)

Elenbogen (Loket)

Graslitz (Kraslice): těžba mědi

Joachimsthal (Jáchymov): těžba stříbra a olova

Kupferberg (Měděnec): těžba mědi a kamence

Platten (Horní Blatná): těžba stříbra a cínu

Pressnitz (Přísečnice): těžba stříbra železné rudy

Saatz (Žatec)

Schlaggenwald (Slavkov): zpracování cínu? (v místě hutě)

Schönfeld (Krásno): zpracování cínu?

Weipert (Vejpřty): těžba stříbra

Weltsch (Valeč)

(Chebsko):

Eger (Cheb): obchod minerální vodou

Při zběžném pohledu na obsah rukopisné mapy bychom konstatovali, že se jedná o libovolný, nesystematický výběr lokalit bez jednotné tematiky. Autor mohl mapu sestavovat z paměti, podle vlastních znalostí, poznámek a představ nebo použít předlohu, ale kartografické práce podobného charakteru v Českých zemích na sklonku 18. století neexistovaly. Knižní publikace dějepisného a zeměpisného zaměření? Schallerova topografie Čech¹⁴⁾ ještě nebyla vydána. Vlastivědné práce, zachycující rozmanitou mozaiku zajímavostí o Českém království? V úvahu přichází především *Miscellanea* Bohuslava Balbína,¹⁵⁾ dílo, které vzdělaný, ambiciózní katolický duchovní Aleš Pařízek jistě dobře znal. První letmé nahlédnutí do Balbínových *Miscellanei* domněnku potvrzuje, je zřejmé, že Pařízkův výběr je nahodilý jen zdánlivě.

Radu údajů, které Pařízek považoval za užitečné pro praktické i duchovní vzdělání žáků, s velkou pravděpodobností převzal z *Miscellanei*.¹⁶⁾ Nasvědčuje tomu zejména výběr horních měst a městeček, kde se těžil cín, olovo a měď (Krupka, Přísečnice, Slavkov, Krásno a Měděnec),¹⁷⁾ ale také popis zlatých a stříbrných dolů, zlatonosné Otavy, sběru perel na téže řece, výjimečné hory Milešovky, lázní a výskytu minerálních vod, výklad o pěstování vína a chmele nebo o chovu bažantů na Královéhradecku. Také některé charakteristiky českých krajů odpovídají Balbínovu popisu. Např. množství lesů na Kouřimsku, největší počet bažantů na Královéhradecku, chov ušlechtilých koní na Chrudimsku, rybníkářství na Bechyňsku, pěstování chmele na Žatecku, rakovnické pivo ve stejnojmenném kraji, vinice na Mělnicku v Boleslavském kraji apod.¹⁸⁾

4. Pařízkova tištěná dějepisná mapa Čech

Tištěná dějepisná mapa Čech v německé jazykové verzi nese název *Historische Karte vom Königreiche Böhmen*. P. Alex. Parzizek inv: et del: A: Niderhofer sc. Mědirytina, nedatována, bez měřítka [odpočtem z mapy cca 1:1 000 000 dle vzdáleností krajských měst od Prahy, směrem k jihu a k severu je mapa protažením deformována], výška 323 mm, šířka 386 mm. František Roubík uvádí datum vydání mapy

¹⁴⁾ Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreiches Böhmen*, 16 Bd., Prag 1785-1790.

¹⁵⁾ *Miscellanea historica regni Bohemiae*, Pragae 1679-1687.

¹⁶⁾ Z důvodu dostupnosti díla širší veřejnosti autorka pracovala s překladem výboru z *Miscellanei*: Zdeňka TICHÁ – Helena BUSINSKÁ, *Bohuslav Balbín. Krásy a bohatství české země*, Praha 1986.

¹⁷⁾ Tamtéž, s. 87, 92.

¹⁸⁾ Tamtéž, s. 214, 216, 218, 224, 234, 235, 239.

v Praze roku 1781 a rozměry – šířku 330 mm, výšku 390 mm.¹⁹⁾ Mapa, reprodukována v této stati, je samostatně uložena v Mapové sbírce Univerzity Karlovy v Praze pod sign. 93 A D 9.²⁰⁾ Původně byla součástí Pařízkovy práce *Versuch einer Geschichte Böhmens für den Bürger. Nebst angehängter historischen Erdbeschreibung dieses Landes. Zum Gebrauche der Jugend verfasst von p. Alexius Pařízek. Prag, k.k. Normalschule 1781.*²¹⁾

Rytec mapy Ondřej (Andreas) Niederhofer žil a působil ve 2. polovině 18. století v Praze,²²⁾ byl učitelem kreslení a ryl např. podobizny učenců a umělců pro vydání díla Bohuslava Balbína „Bohemia docta“.²³⁾ Tištěná verze Pařízkovy mapy se vyznačuje zjednodušením kresby, generalizací mapového obsahu a rovnoměrným rozložením mapových značek. Jak již bylo zmíněno, není známo, zda definitivní podobu mapy, rytou do měděné desky, ovlivnil spíše kreslíř a rytec Niederhofer, zda se na úpravě mapového obsahu podílel Niederhofer s Pařízkem nebo změny navrhl sám Pařízek jako autor rukopisné předlohy. Sbližovala je znalost Balbína o díla, proto spolupráci na definitivní podobě mapy nelze vyloučit.

V každém případě však provedené úpravy mapě prospěly. Odstranily nevyváženost v rozložení mapových značek na ploše listu, ponechaly jen významné lokality a učinily mapu přehlednou a pro studenty čtivou a srozumitelnou. Podobně jako na rukopisné mapě i na mapě tištěné autoři zčásti použili mapové značky, běžně užívané na mapách 18. století, a to pro reliéf a zeleň, opevněná města, hrady, biskupství a arcibiskupství, školství, střediska obchodu, sklady zboží, těžbu stříbra, zlata a cínu, prameny minerální vody kyselky, vlnice, lázně a bitvy. V ostatních případech vyjádřili tematický obsah stylizovanými obrázky podle vlastního uvážení.

Hranice Čech jsou vyznačeny čárkovaně, hranice dvanácti územně správních regionů (krajů) a Chebska (v 80. letech 18. století již součást Loketského kraje) tečkovaně. Všechny kraje jsou pojmenovány, Chebsko nikoliv. Ačkoliv v době vzniku mapy se již Čechy dělily na šestnáct krajů, popisem a hranicemi je vyznačeno krajů dvanáct. Čtyři nové kraje, které vznikly územně správní reformou roku 1751, kdy se počet krajů zvýšil z dvanácti na šestnáct a označované v prvním roce své

¹⁹⁾ F. ROUBÍK, *Soupis map* (jako pozn. 13), s. 252, č. 1293.

²⁰⁾ Ve složce pod touto signaturou je uložen jeden dobře zachovaný exemplář mapy, jeden exemplář podlepený lepenkou s německým textem z 1. poloviny 20. století na reversu a v pravém horním rohu podepsaný *Ant. Beran* a jeden exemplář silně poškozený (torzo).

²¹⁾ Národní knihovna v Praze, sign. 50 D 18 8°, 2. vyd.

²²⁾ Ondřej Niederhofer se narodil 23. 6. 1759 v Chebu. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* (jako pozn. 3), s. 320; Prokop TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců*, II. sv., Praha 1950, s. 203-204.

²³⁾ Devátá kniha první dekadý Balbinových *Miscellaneí*, vydaná teprve ve třetí čtvrti 18. století.

existence podíly, byly ještě téhož roku postaveny na roveň krajům.²⁴⁾ Na mapě je ale překvapivě ponecháno členění na dvanáct krajů a pro nové kraje jsou užity zkratky počátečního písmene názvu kraje a počátečního písmene slova *der Anteil* (podíl) – *E:A:* (Elbogner Anteil pro Loketský kraj), *B:A:* (Bydzower Anteil pro Bydžovský kraj), *T:A:* (Taborer Anteil pro Tábořský kraj) a *K:A:* (Klattauer Anteil pro Klatovský kraj). Zároveň pro území krajů, z nichž byly nové kraje odtrženy, byly užity kromě plného názvu zkratky *B:A:* (pro Bechyňský kraj), *K:A:* (pro Královéhradecký kraj), *P:A:* (pro Plzeňský kraj) a *S:A:* (pro Žatecký kraj). Je možné, že se Pařízek při své pedagogické praxi setkal s užíváním termínů „podíl“ pro nové kraje, ale také pro kraje, z nichž se podíly oddělily, ještě tři desítky let po zavedení reformy. Považoval za vhodné tento úzus ponechat i na mapě, která měla sloužit jako pomůcka při výchově žáků k praktickému životu.

Území za hranicemi Čech (*Sachsen* - Sasko, *Baiern* - Bavorsko, *Oesterreich* - Rakousko, *Maehren* - Morava, *Grafschaft Glatz* - Kladsko, *Schlesien* - Slezsko a *Ober Lausnitz* - Horní Lužice) nemají žádný mapový obsah, autoři uvedli jen jejich jména v němčině. Výjimkou jsou Drážďany na řece Labi, zakreslené prostou značkou pro opevněná města a popiskou *Dresden*, město Kladsko (*Glatz*, rovněž opevněné) a Žitava (*Zittau*). Reliéf je naznačen výraznými šrafovanými kopečky jen v prostoru Šumavy poblíž pramenů Vltavy, Jizerských hor a Krkonoš, avšak bez popisu, zeleň rovněž na Šumavě několika schematickými obrázky listnatých stromů.

Základní říční síť tvoří Labe (*Elbe fl.*), Vltava (*Moldau fl.*), Jizera (*Iser fl.*), Ohře (*Eger fl.*), Malše (bez názvu), Lužnice (bez názvu), Sázava (*Sazava fl.*), Otava s přítokem Ostružnou (oba toky bez názvu) a Berounka (*Beraun fl.*) s přítoky Litavkou a Červeným potokem (oba toky rovněž nepojmenovány). Mže (nepojmenována) přibírá ve Stříbře Úhlavku (nepojmenována) a v Plzni Úhlavu (rovněž bez názvu). Chybí Úslava a Radbuza, stékající se v Plzni s Mží a Úhlavou v Berounku. Popsány jsou prameny Labe (*Ursprung der Elbe*) a Vltavy (*Ursprung der Moldau*). V třeboňské rybníční oblasti je zakresleno sedm rybníků. Jde zřejmě o tytéž rybníky jako na rukopisné předloze tištěné mapy, ve směru z jihu Hejtman, Staňkovský rybník, Starý Hospodář, Opatovický rybník, Svět, Rožmberk, Velký Tisý a Kaclířov nebo Dvoříště.

Sídla jsou vyznačena jednoduchými kruhovými značkami bez výplně. Výjimkou tvoří Praha, Cheb a Hradec Králové se značkou pro opevněné město, běžnou na mapách z 18. století. Kromě krajských měst jsou vybrány ty lokality, o jejichž významu pro výuku zeměpisu a dějepisu Čech byl zřejmě Pařízek (nebo jeho spolupracovník Niederhofer?) přesvědčen. U lokalit i na ploše mapového listu je

²⁴⁾ Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 189.

umístěno množství drobných vyobrazení, charakterizujících jak jednotlivé kraje tak znázorněné lokality.

V levém dolním rohu mapy je zakreslena směrová růžice, v pravém dolním rohu parergon v podobě podstavce a zlomku zdi ve stylu antické architektury s řadou knih na podstavci. Na přední stěně podstavce je umístěn citát Louise René de Caradeuc de la Chalotais: „*Die Geographie muss niemals von der Geschichte abgesondert werden. Hier beschäftigt sich Augen und Gedächtniß und folglich ist sie ein Studium das recht für Kinder gemacht ist.*“²⁵⁾ Pařížek tím vyjádřil své přesvědčení o prospěšnosti a potřebnosti vzájemného propojení obou disciplín, geografie a historiografie a o užitečnosti výkladu těchto oborů pro vzdělání mládeže. Nejen citát, ale také Chalotaisovy ideje a představy o moderním způsobu vyučování na Pařížka pravděpodobně významně zapůsobily. Chalotais (1701-1785), generální prokurátor bretaňského parlamentu a odpůrce jezuitů, vydal v Ženevě roku 1763 dílo nazvané „*Essai d'éducation nationale ou plan d'études pour la jeunesse*“ s cílem reformovat veřejné vyučování. Dílo bylo přeloženo do mnoha evropských jazyků a osvícenský filozof François Maria Arouet Voltair se o něm velmi pochvalně vyjádřil.²⁶⁾ Není vyloučeno, že Pařížek mohl být navíc ovlivněn myšlenkami spojení člověka a krajiny a vlivu přírody na společnost, které se jen zvolna objevovaly v pracích dalších osvícenských filozofů, především Charlese Montesquiea nebo Johanna Gottfrieda Herdera. Také spolupráce s Ferdinandem Kindermannem, který prosazoval zařazení dějepisu a zeměpisu mezi základní předměty ve vzorových osnovách normálních škol, přispěla k zaměření Pařížkovy tvorby na učebnice, kde tyto disciplíny setkávaly.

Podobně jako rukopisný návrh dějepisné mapy Čech ani tištěná verze nemá vysvětlivky a význam mapových značek je možné jen odhadnout (tučně jsou zvýrazněny lokality, které na rukopisné předloze nebyly zakresleny):

Prag (Praha): královské opevněné město, sídlo arcibiskupství, centrum školství a vzdělanosti, umění, obchodu, místo častých bojů a vojenských střetnutí

Bechiner Kreis (Bechyňský a Tábořský kraj):

- charakteristika kraje: vyobrazení ryb, symbol jihočeského rybníčního hospodářství
- lokality:

Bechin (Bechyně): hrad

Budweis (České Budějovice): poblíž poutní místo (Dobrá Voda); pivovarnictví; školství; v okolí těžba stříbra

Cheynew (Chýnov): chýnovská jeskyně

Tabor (Tábor): centrum husitství; v okolí těžba stříbra

²⁵⁾ F. ROUBÍK, *Soupis map* (jako pozn. 13), s. 252, č. 1293, uvádí mylně H. Chalotais.

²⁶⁾ Ottův slovník naučný 12, Praha 1897, s. 25.

Berauner Kreis (Berounský kraj):

- charakteristika kraje: vyobrazení stromů a vysoké zvěře, symbol lesního hospodářství
- Beraun** (Beroun): ?; v okolí těžba stříbra
- Carlstein** (Karlštejn): hrad
- Königsal** (Zbraslav): počátkem 14. století pohřebiště členů přemyslovské královské rodiny
- Przibram** (Příbram): těžba stříbra

Bunzlauer Kreis (Boleslavský kraj):

- charakteristika kraje: prsten, symbol šperkařství (granáty a polodrahokamy) na Turnovsku
- Bösig** (Bezděz): hrad
- Altbunzlau** (Stará Boleslav): školství
- Junbunzlau** (Mladá Boleslav): knihtiskárna jednoty bratrské?
- Mělnik** (Mělník): vinice; mlynářství
- Reichenberg** (Liberec): obchod plátnem
- Turnau** (Turnov): obchod (drahokamy a šperky, plátnem?)

Czaslauer Kreis (Čáslavský kraj):

- charakteristika kraje: půlměsíc - těžba stříbra
- Czaslau** (Čáslav): místo konání husitských sněmů
- Kuttenberg** (Kutná Hora): těžba stříbra
- Tautschbrod** (Německý Brod): těžba stříbra; obchod sukнем

Chrudimer Kreis (Chrudimský kraj):

- charakteristika kraje: vyobrazení koně, symbol tradice kladrubského hřebčina, založeného po polovině 16. století
- Chrudim** (Chrudim): kalich, symbol husitství
- Leitomischel** (Litomyšl): biskupství; školství

Kaurzimer Kreis (Kouřimský kraj):

- charakteristika kraje: zemědělství, lesní hospodářství
- Böhmischbrod** (Český Brod)
- Eule** (Jilové): těžba zlata
- Kaurzim** (Kouřim): kalich, účast města v husitském městském svazu, korunka, královské město
- Sazawa** (Sázava): pluh?, zemědělství

Koeniggratzer Kreis (Bydžovský a Hradecký kraj):

- charakteristika kraje: vyobrazení květin (růže?),²⁷⁾ chov bažantů (bažantnice např. v Chlumecké oboře)

²⁷⁾ Balbín přirovnává Královéhradecký kraj k rozkvetlé kytici květů. Z. TICHÁ – H. BUISINSKÁ, Bohuslav Balbín (jako pozn. 16), s. 214-215.

Bidschow (Nový Bydžov)

Jaromirz (Jaroměř): prachárna

Königgratz (Hradec Králové): opevněné město, biskupství, symbol husitství (Menší Tábor), školství

Skalitz (Česká Skalice): tvrz

Trautenau (Trutnov): obchod plátnem

Leitmeritzer Kreis (Litoměřický kraj):

- charakteristika kraje: ovocnářství, rybářství

Aussig (Ústí nad Labem): ?

Bilin (Bílina): prameny minerální vody (kyselky) a lázně

Leipe (Česká Lípa): obchod sukrem

Leitmeritz (Litoměřice): biskupství; školství

Staditz (Stadice): povolání Přemysla Oráče od pluhu na knížecí stolec

Töplitz (Teplice): lázně

Pilsner Kreis (Klatovský a Plzeňský kraj):

- charakteristika kraje: lesní hospodářství – medvědí, kraj hlubokých pohraničních hvozdů

Mies (Stříbro): těžba stříbra

Pilsen (Plzeň): školství; sklady zboží; poblíž poutní místo (Mariánský Týnec?)

Klattau (Klatovy): ?

Prachiner Kreis (Prácheňský kraj):

- charakteristika kraje: těžba zlata²⁸⁾

Bergreichenstein (Kašperské Hory): těžba stříbra

Hussenez (Husinec): symbol husitství

Pisek (Písek): školství; symbol husitství; poblíž těžba zlata

Raby (Rabí): hrad, obléhání hradu

Schüttenhofen (Sušice): poblíž těžba zlata

Rakonitzer Kreis (Rakovnický kraj):

- charakteristika kraje: obilnářství

Budecz (Budeč): údajně místo, kde se počátkem 10. století vzdělával kníže Václav

Rakonitz (Rakovník)

Schlan (Slaný): pivovarnictví

Saazer Kreis (Loketský kraj, Žatecký kraj a Chebsko):

- charakteristika kraje: chmelařství

²⁸⁾ Značkou pro dolování zlata byl na mapách 18. století jednoduchý kroužek (někdy s tečkou či tečkami na ploše), ale také obrázek sluníčka (srv. např. legendu Vogtovy mapy Čech z roku 1712 *Nova totius Regni Bohemiae tabula*).

Carlsbad (Karlovy Vary): lázně

Commotau (Chomutov): školství; ovocnářství; papírna? (v místě manufaktura)

Eger (Cheb): opevněné město; školství; obchod minerální vodou

Elnbogen (Loket)

Joachimsthal (Jáchymov): těžba stříbra a mincovna

Schlaggenwald (Slavkov): značka pro cín (zpracování cínu? v místě železářny)

Saatz (Žatec): symbol husitství, školství

Obsah tištěné mapy se od rukopisného návrhu výrazně liší, a to nejen rozmístěním a hustotou lokalit a ostatních mapových značek na ploše listu, ale také jejich výběrem. Počet lokalit se na tištěné mapě snížil asi o jednu pětinu. Rukopisná mapa je zaměřena spíše na informace hospodářské povahy, které snad, jak již bylo řečeno, Pařízek čerpal zejména z Balbinova díla s cílem užívat mapu při přípravě žáků na praktická povolání. V mapě tištěné je poměr údajů z hospodářství, zeměpisu, dějepisu i kultury relativně vyvážený, tím i mnohem univerzálnější a učebnice s mapou použitelnější na více typech různých škol.

5. Pařízkova tištěná dějepisná mapa světa

Mapu světa Aleš Pařízek pojmenoval *Historische Welt-Karte. P. Alexius Parzizek inv. Niderhofer del. et sc.* Mědirytina, nedatováno [konec 18. století], bez měřítka [cca 1:15 000 000], výška 317 mm, šířka 400 mm. Samostatná mapa je uložena v Mapové sbírce Historického ústavu Akademie věd ČR pod sign. sign. II/8/B-7430.²⁹⁾ Původně vyšla jako příloha díla Aleše Pařízka *Versuch einer kurzgefassten Weltgeschichte für Kinder, in Verbindung mit der Erdbeschreibung. Prag, k.k. Normalschulbuchdruckerey 1782.*³⁰⁾

Titul mapy je umístěn v pravém horním rohu na částečně zvlněné stuze. Ve skutečnosti se nejedná o mapu světa v současném pojetí, obrysy je zachycen pouze evropský kontinent, severní Afrika, Arabský poloostrov a Malá Asie, tečkovanou čarou jsou vykresleny hranice zemí a států a uvedeny jejich názvy.³¹⁾

²⁹⁾ Srv. Eva SEMOTANOVÁ, Atlas zemí Koruny české, Praha 2002, s. 14, obr. č. 5.

³⁰⁾ Národní knihovna v Praze, sign. 50 G 85, 50 G 187.

³¹⁾ Aegypten, Arabien, Armenien, Assyrien, Bosnien, England, Daenemark, Dalmatien, Deutschland, Frankreich, Grichenland, Hungaren, Irland, Italien, Jetz und Maroco, Klein Asien, Kleine Tartarey, Macedonien, Massaggetten Land, Medien, Mesopotamien, Moldau, Norwegen, Persien, Polen, Portugal, Preusenn, Russland, Serbien, Schlesien, Schottland, Schweden, Schweitz, Sicilien, Siebenbürgen, Spanien, Syrien, Walachey.

Horopis kromě Kavkazu (bez popisu) vyznačen není, z vodopisu jen řeky Nil (bez popisu), Eufrat (*Euphrates fl.*) a Tigris (*Tygris*) a moře – Středozemní (*Das Mittellaendische Meer*), Černé (*Das Schwarze Meer*), Arabský záliv (*Der Arabische Meerbusen*) a Kaspické (bez popisu). Dodatečně je rukopisnými popiskami označen Atlantik (*West Indisches Meer*) a Indický oceán (*Ost Indisches Meer*). Popsány jsou některé ostrovy ve Středozemním moři, Sicílie (*Sicilien*), Rodos (*Rhodus*), Kréta (*Candia*) a Kypr (*Cyprus*). Významná sídla mají značku, obvyklou na mapách 18. století pro znázornění městeček (tři různě velké vížky).

Obrázkové značky, v některých případech doplněné čísly, charakterizují významné události nebo památky jednotlivých zemí, např. egyptské pyramidy; jejich vysvětlení však na mapě chybí. Význam značek lze dodatečně odvodit, sjednocující tematikou mapového obsahu je kultura Evropy a Středomoří v průřezu staletími. Čísla u vyobrazení na listu svědčí o tom, že k mapě měly být zhotoveny vysvětlivky. V prostoru Českých zemí autor zobrazil Prahu příslušnou značkou pro významná sídla s názvem *Prag* a s kresbou postavy Jana Husa s kalichem.

V levém dolním rohu mapy je v kartuši, zdobené okřídlenou maskou s přesýpacími hodinami a kosou mezi rozvalinami antické architektury umístěn nápis: „*Ein Geschlecht vergeht das andere kömt auf. Alle Dinge haben ihre eigene Zeit; und alles, was unter den Himmel ist, vergeht zur seiner Zeit.*“³²⁾ V popředí antické architektury kreslíř umístil vyobrazení gryfa a fantastických zvířat.

6. Zhodnocení Pařízkova kartografického díla

Tištěné mapy jsou stylově obdobné (nepochybně zásluhou rytce Ondřeje Niederhofera), nedatované, v jazykové verzi německé, vložené do jednoduchých rámu bez stupňového členění. Zakresleno je vodstvo, hranice územních celků a sídla, reliéf (znázorněn jen výjimečně) a zeleň (rovněž s malou výjimkou na mapě Čech). Písmo je čitelné, převažuje italika kombinovaná na mapě Čech s antikvou a na výzdobě obou map doplněná švabachem. Tituly jsou umístěny na zvládných stuhách v pravých horních rozích listů. Parerga tvoří antická architektura, doplněná atributy vzdělanosti, umění a citáty. Mapy nejsou kolorované. Zcela chybí vysvětlivky. Rukopisná předloha se vyznačuje relativně dobrou prostorovou představivostí autora, méně schopností generalizace mapového obsahu.

³²⁾ Srv. Koheleth, kazatel. Podle kriticky upraveného textu hebrejského přeložil Josef Heger, Brno 1942, s. 7, 12: „Pokolení odchází a jiné přichází, země však na věky trvá.“ (Kap. 1.4.) „Všecko má svoji dobu. Každá věc pod sluncem má svůj čas.“ (Kap. 3.1.) Srv. též *Die heilige Schrift des alten Bundes*. Übersetzt von Paul Riessler, Leipzig 1957. Ekklesiastes s. 841, 843: „Geschlechter gehen, Geschlechter kommen; doch ewig bleibt die Erde stehen.“ (Kapitel 1.4.) „Für alles gibt es eine Zeit, und jedes Vorhaben hat unterm Himmel eine Stunde.“ (Kapitel 3.1.)

Pařízkovy dějepisné mapy vznikly za jeho působení na malostranské škole v letech 1780–1783. Jsou názorné a obsahově nenáročné. Autor do map zakreslil údaje, které považoval pro výuku žáků za nejdůležitější, jde o soubor informací zeměpisné, historické, kulturní a hospodářské povahy. V případě duchovních motivů se obsah tištěných map vyznačuje náboženskou snášenlivostí, na mapě Čech a především světa jsou zakresleny prvky, symbolizující katolicismus, luterství, islám a husitství. Grafický i kartografický styl všech Pařízkových map odpovídá mapové tvorbě konce 18. a počátku 19. století. Z celkového pojetí map je zřejmé, že měly být názornými pomůckami při výuce dějepisu a zeměpisu. Propojení obou předmětů považoval Aleš Pařízek za velmi prospěšné a jeho mapy svou funkci učební pomůcky pravděpodobně s úspěchem plnily.

Zdánlivě jednoduchá kartografická školní dějepisná dílka jsou však v české školní kartografii nesporným fenoménem. Zatímco Václav Merklas sestavil o sedm desetiletí později svůj školní dějepisný atlas podle zahraničního vzoru s obsahem ryze dějepisným, řazeným chronologicky podle obvyklého schématu, vytvořil Aleš Pařízek koncepčně i obsahově zcela nevšední, samostatné dílo. Na sklonku 18. století propojil dva obory, dva předměty výuky, které se vzájemně doplňují – dějepis a zeměpis. Zaměřil se na vzdělávací proces určitého vzorku populace a tomu podřídil obsah svých map. Na mapy umístil soubor informací, které bychom dnes označili pojmem „transdisciplinární.“

Lektorovala: PhDr. Martina Grečenková

Summary

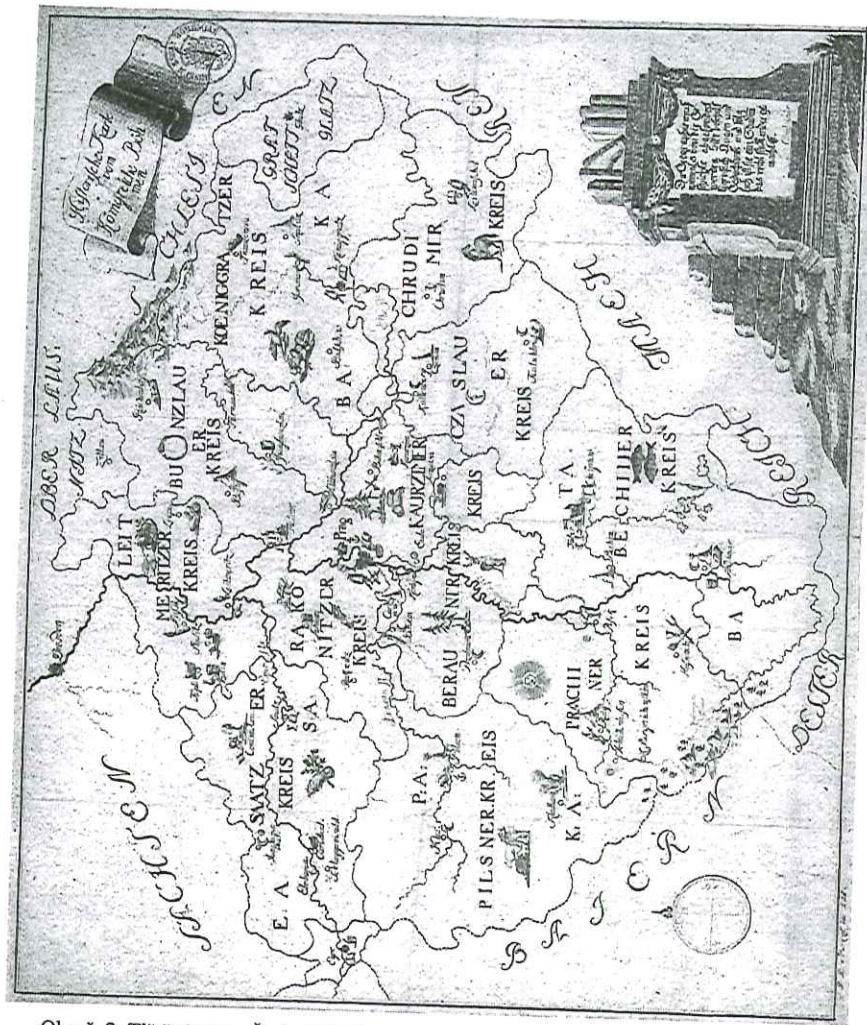
Eva SEMOTANOVÁ

Three History Maps of Aleš Pařízek of the End of the 18th Century

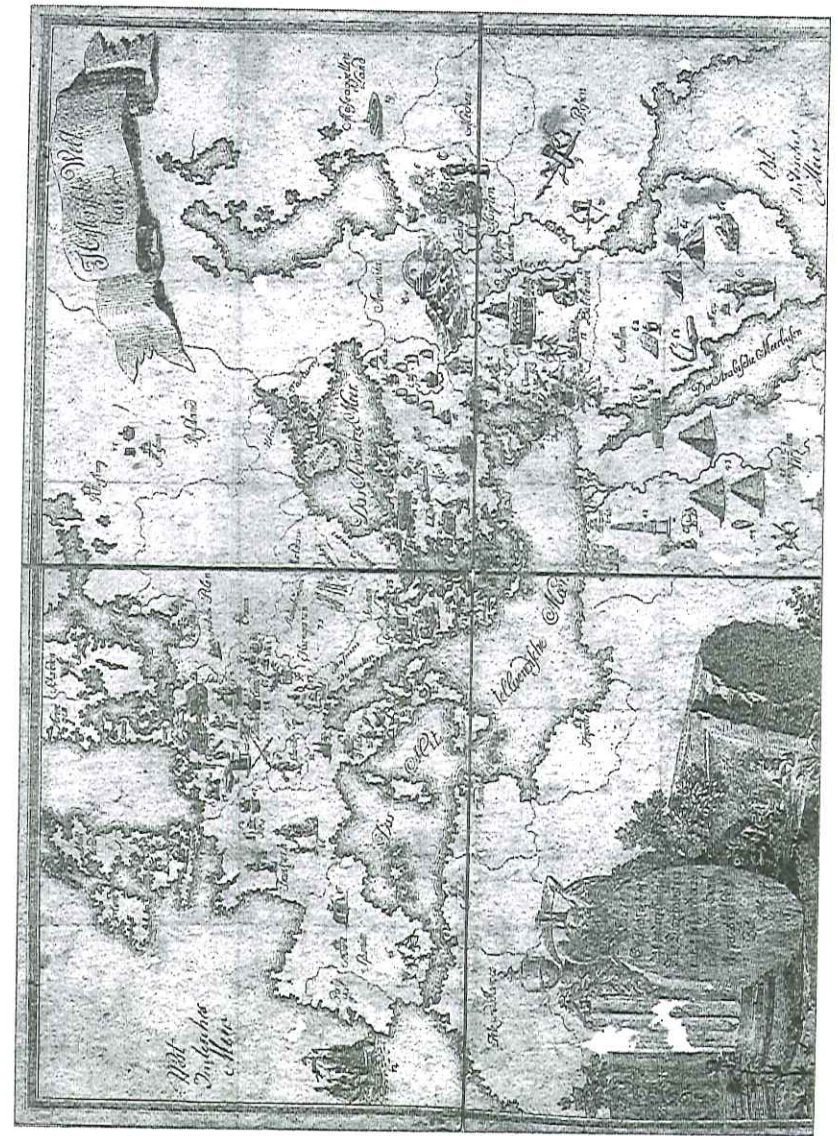
Aleš Vincenc Pařízek (10/11/1748 Prague – 15/4/1822 Prague) a writer, priest and a member of the Dominican Order, a pedagogue at schools in Jablonné, Klatovy and Prague was an eager supporter of the Enlightenment and the ideology of the era of Josef II. He wrote a number of pedagogic works in both Czech and German, for example „*Versuch einer Geschichte Böhmens für den Bürger*“ of the year 1781. In his works like in many other works of Pařízek's contemporaries there are, in addition to explanation of the political history, also notes on economic history, literature, fine arts and culture, sciences, religion, morals and customs. Pařízek pointed out that an inhabitant of a state should learn from history about the ways which brought the nation to the state in which it is now. Except teaching, he composed music, painted and drew. Pictures of important Czech historic and architectural sights, such as Bečváry, Kunětická Hora and the monastery in Sedlec have been preserved of his art works.

His cartographical activity is less known than his other activities. He proposed and drew three history maps of Bohemia and the world, showing by means of simple picture symbols important sights or events in the Czech history, in the history of European countries and some other Mediterranean countries. The map of Bohemia of dimensions 323x386 mm named „Historische Karte vom Königreiche Böhmen“ was published in Prague in the year 1781 and it was engraved by A. Niederhofer. In the right bottom corner of the map there is a quotation: „Die Geographie muss niemals von der Geschichte abgesondert werden“. The hand made draft of the map of 370x450 mm is called „Charte und Beschreibung von Böhmen“. His map of the world is called „Historische Welt: Karte.P.Alexius Parzizek inv. Niederhofer del. et sc. (317x400 mm). There is the outline of the European continent, North Africa, the Arab Peninsula and Asia Minor, dotted lines mark borders of states. Of the Czech Lands the author showed only Prague called Prag with the figure of Jan Hus holding a chalice and a symbol of a building with three towers symbolising an important centre of science and culture. It is apparent from the general conception of both the maps that the maps were intended to be visual aids in history and geography teaching.

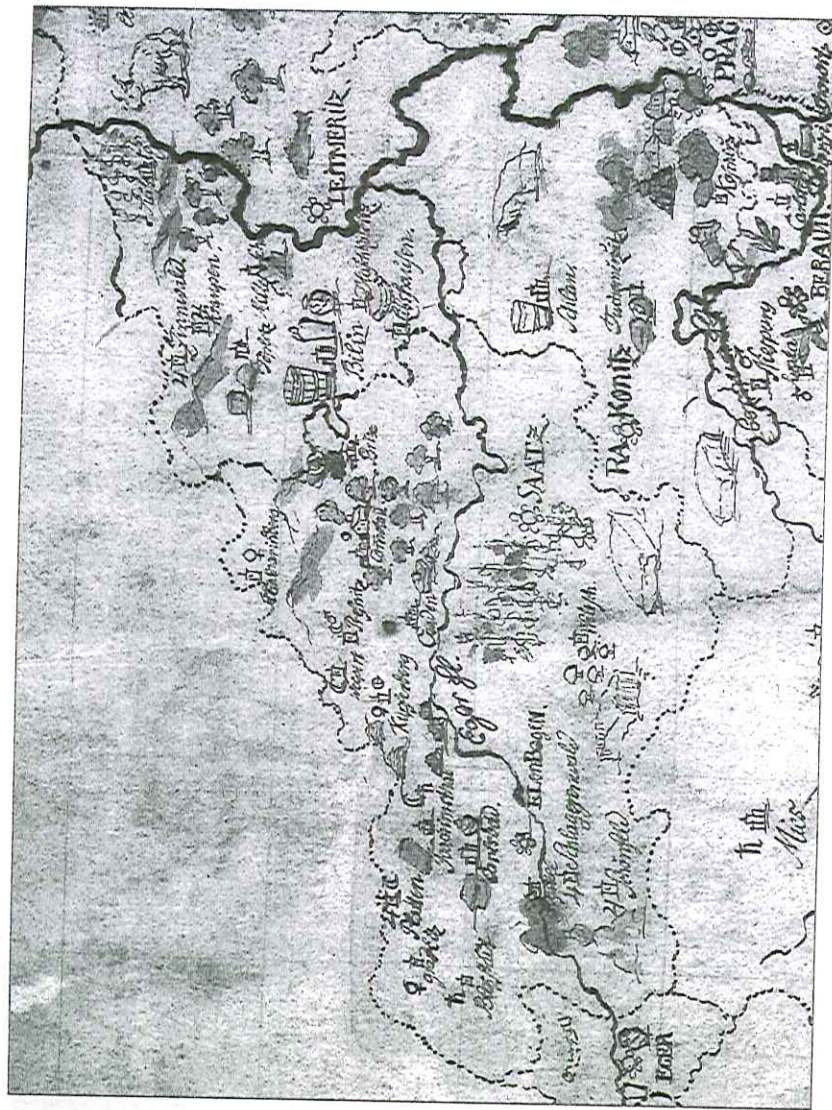
Obr. č. 1. Rukopisná mapa Čech Aleše Pařízka *Charte und Beschreibung von Böhmen*

Obr. č. 2. Tištěná mapa Čech Aleše Pařízka *Historische Karte vom Königreiche Böhmen*

Obr. č. 3. Tištěná mapa světa Aleše Pařízka *Historische Welt:Karte*

Obr. č. 4. Litoměřický a Žatecký kraj na rukopisné mapě Aleše Pařízka
Charte und Beschreibung von Böhmen

Obr. č. 5. Královéhradecký kraj na tištěné mapě Aleše Pařízka
Historische Karte vom Königreiche Böhmen

